

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 71 Haziran 2020 & Volume: 13 Issue: 71 June 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

AKADEMİK BAŞARISIZLIKTA AİLE ETKİSİNE İLİŞKİN TEORİLER: ALAN YAZIN TARAMASI*

THEORIES ON FAMILY EFFECT ON ACADEMIC FAILURE: LITERATURE REVIEW

Ceyda ÇAVUŞOĞLU DEVECİ**
Mustafa GÜNDÜZ***

Öz

Eğitimin makro ve mikro boyutta pek çok etkisi söz konusuysen akademik başarısızlık da araştırmacıların ele aldığı konular arasında yer almıştır. Akademik başarısızlık bireye, aileye, çevreye, öğretmene, okula ve eğitim sistemine ilişkin pek çok durumla açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak bu faktörlerin birey üzerinde en fazla etkisi olanının aile olduğunu söylemek mümkündür. Ailenin akademik başarıdaki önemine ilişkin pek çok çalışma ve teori mevcuttur. Kimi teoriler ailenin akademik başarıdaki aktif rolüne dikkat çekerken kimi teoriler ailenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik statü sebebiyle akademik başarıdaki pasif rolünü vurgulamaktadır. Diğer taraftan ailenin içinde bulunduğu kültür sebebiyle akademik başarının reddedilmesi de geliştirilen teoriler arasındadır. Bu çalışmada Coleman'ın "Sosyal Sermaye Teorisi", Bourdieu'nun "Yeniden Üretim Teorisi", Bernstein'in "Dilsel Kodlar Teorisi" ve direnç kuramcılarında Paul Willis'in çalışmasına yer verilecektir. Bu çalışmanın ailenin akademik başarısızlığa etkisine ilişkin dört önemli ismin görüşlerini bir arada sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akademik Başarısızlık, Sosyal Sermaye Teorisi, Yeniden Üretim Teorisi, Dil Kodları Teorisi, Direnç Teorisi.

Abstract

Education has many micro and macro effects. For that reason many researchers have dealt with the topic "academic failure". Academic failure was tried to be explained by many situations which can be related with the individual, family, environment, teacher, school and education system. However it is possible to indicate that family is the one which have the most impact on individuals. There are many studies and theories about the importance of the family in academic success. While some theories draw attention to the active role of the family in academic success, some theories emphasize the passive role of the family due to their the socio-economic status. On the other hand, the rejection of academic success as a result of the culture of the family is also another idea which is held by another theory. In this study the ideas of the four major academics will take place: "Social Capital Theory" by Coleman, "Social Reproduction Theory" by Bourdieu, "Language Codes Theory" by Bernstein and the work held by Paul Willis who takes place among the resistance theorists. This study is considered to be important in terms of presenting the views of four important figures regarding the effect of the family on academic failure.

Keywords: Academic Failure, Social Capital Theory, Social Reproduction Theory, Language Codes Theory, Resistance Theory.

* Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı doktora öğrencisi Ceyda Çavuşoğlu Deveci'nin, Prof. Dr. Mustafa Gündüz danışmanlığında yürütülen ve SDK-2018-3385 nolu proje kapsamında desteklenen "Eğitimde Başarısızlık" Olgusunun Analizi: Lise Öğrencileri Örneği adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Arş. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi

*** Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi

1. Giriş

Doğduğu andan itibaren insanoğlunun bir “noktadan” başka bir “noktaya” ulaşma çabası var olmuştur. Bebekken renkli ve ilgi çekici bir nesneye ulaşmak, çocukken bisiklet sürebilmek ya da sınavdaki soruları doğru cevaplamak bu çabaların bir kaçıdır. Ancak tüm bu süreçlerde kimi zaman dışarıdan duyduğumuz kimi zaman da kendi kendimize söylediğimiz bir kelime vardır; “başardım”. Başarı ya da başarmak insanlar tarafından arzu edilen bir durumdur. Başarma hissi insana haz verir. Başarı Türkçe sözlükte “bir şeyin üstesinden gelme, muvaffakiyet” (Kubbealtı Lugatı, 2006, 296) olarak tanımlanmıştır. İngilizce sözlükte ise başarı yani “success” bir amacın gerçekleştirilmesi, istenilen sonuca ulaşılması (Oxford, 1995, 1440) olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlardan yola çıkarak, birey muvaffak olamazsa ya da istenilen sonuca ulaşamazsa “başarısız” olmuş olur. Burada ulaşılması gereken sonuç kimi zaman bireyin isteği doğrultusunda kimi zaman da toplum ya da kurumların istekleri doğrultusunda şekillenir. Her ne kadar Payne (1989) insanların kendi belirledikleri hedefler neticesinde başarısızlık ile birlikte anıldıklarından bahsetse de bu durum tüm başarısızlık durumları için geçerli değildir. Akademik başarısızlık da ölçütlerin kurumlar tarafından belirlenmesi ile oluşan bir başarısızlık türüdür. Eğitim sistemi içerisinde, bir sonraki aşamaya geçmek üzere konulan kurallar ve not çizelgesi mevcuttur. Dolayısıyla bu sistemden gelen dönütler aracılığıyla bireyin performansı değerlendirilir. Akademik çalışmalarda hangi aşamadan sonra öğrencilerin başarısız kabul edildiği değişiklik göstermektedir. Kimi çalışma bir dersten kalmış olmayı (Dimmit, 2003), kimi okul terkini (Henriksson, 2008), kimi eğitimcilerin isteklerini gerçekleştirilememeyi (Deschenes ve ark., 2013), kimi ise bireyin potansiyelinin altında performans göstermesini (Diaz, 2003) başarısızlık kriteri olarak belirlemiştir. Akademik başarısızlık hem bireysel hem de toplumsal olarak önemli sorunlarla ilişkilendirilmektedir. Akademik olarak başarısız olan bireyler kısa dönemde davranış bozukluğu, okul terki gibi durumlarla karşılaşırken uzun dönemde ise kariyer hayatında başarısızlık, düşük gelire sahip olma gibi sorunlarla mücadele etmektedirler. (Crosnoe, 2002; Rosenbaum, Deluca and Miller, 1999). Bununla beraber akademik başarısızlık toplumsal olarak beşeri sermayenin gelişmemesinden ötürü toplumsal kalkınmada yavaşlama, işsizlik oranlarında artış gibi makro boyutta sorunlara yol açmaktadır (Becker, 1962).

2. Akademik Başarısızlığın Nedenleri

Akademik başarısızlığın sebep olduğu tüm bu durumlar araştırmacıları nelerin akademik başarısızlığın nedenleri olabileceğini araştırmaya yöneltmiştir. İçinde bulunulan dönem ile birlikte akademik başarısızlık nedenlerine getirilen açıklamalar da farklılaşmaktadır. Zehm (1973, akt. Deschenes ve ark. 2013) yapmış olduğu çalışmada 1800 ile 1970 yılları arasında 50 yıldan oluşan dört farklı döneme ayırmış ve bu dönemler boyunca çalışmalarda başarısız çocuklar için kullanılan kelimeler üzerinden başarısızlık nedenleri anlayışının dönemsel olarak nasıl değiştiğini ortaya koymuştur. 1800-1850 yılları arasında yapılan çalışmalarda başarısız çocuklar için aptal, aylak, avare vb. ifadeler kullanılıyordu (Zehm, 1973, akt. Deschenes ve ark. 2013). Bu ifadelerden çocuğun kendi iradesi ile çalışmadığı ve başarısız olduğu anlamı çıkmaktadır. Buna göre başarısızlık çocuğun tembel karakterinden kaynaklanmaktadır. 1850-1900 yılları arasına gelen ikinci dönem sanayileşmenin tamamen gerçekleştiği ve okulların, fabrikaların ihtiyaçlarını karşılayacak insan gücünü karşılamaya çalıştığı bir dönemdir. Dolayısıyla okullarda öğrenciler yaş gruplarına göre ayrılmış, belirlenmiş bir müfredatı takip etmek durumunda kalmışlardır. Fabrikalardaki bant sistemini andıran bu yeni düzende başarısız çocuklar için uyusuk, yavaş, alık gibi kelimeler kullanılmaktaydı. Birinci dönemde var olan kendi isteği ile çalışmama algısı, yeterince hızlı olamamaya dönüşmüştü. Çocuklar geride kaldıkları için başarısız olmaktadır. İkinci dönemde de başarısızlık çocuğun karakteri yüzünden gerçekleşen bir durumdur. Üçüncü dönemde öğrenmede kalıtsal faktörler tartışılmaya başlandı. Doğuştan gelen özellikler çocuğun öğrenme kapasitesini ve hızını etkileyebilir düşüncesi sıklıkla dile getiriliyordu. Dolayısıyla bu dönemde başarısız çocuk “düşük IQ’ya sahip” çocuktu. Üçüncü dönemde de başarısızlık nedeni çocuk üzerinden açıklanmaktaydı ancak bu sefer çocuğun karakteri değil kalıtsal özellikleri ön plandaydı. 1950-1970 yılları arasına denk gelen araştırmanın son döneminde ise akademik başarısızlık nedenleri çocuktan çok okulun kendisinde aranmıştır. Okulun kurmuş olduğu kültürel yapısı sebebiyle bazı öğrencileri dışladığı görüşü bu döneme hâkimdir. Dolayısıyla bu

dönemin başarısız çocukları “reddedilmiş”, “eğitimsel dezavantajlı”, “dışarıya itilmiş” çocuklardı. Yaklaşık 45 yıl önce yapılmış bu çalışmanın günümüzde tekrarı yapılsa muhakkak daha farklı başarısız öğrenci nitelendirmeleri ile karşılaşılacaktır. Dönemin çocuk ile ilgili bakış açısı kullanılan terimlerde de etkisini göstermektedir.

McDermott (1974) ise akademik başarısızlık ile ilgili üç farklı görüşten bahseder. Birincisi çocukların yetersiz imkânlarından kaynaklanan eksik deneyimleri sebebiyle başarısızlık yaşadıklarını iddia eder. İkinci görüş okulun kültürü ile çocuğun sahip olduğu kültürün farklılaşmasına dikkat çeker. Üçüncü görüş ise akademik başarısızlığı sistemin ürettiği kaçınılmaz bir son olarak görür. Bunun dışında yapılan pek çok çalışmada akademik başarısızlık birçok farklı faktörle ilişkilendirilmiştir. Düşük eğitim ve meslek hedefleri, okulu asma, okulda uygunsuz davranışlar gösterme, hamilelik, öğrencilerin okul ya da ev değiştirmesi, erken dönemde akademik olarak başarılı olamama, okulun konumu ve disiplin anlayışı, okulun kaynakları, öğretmen kalitesi ve okul içerisinde uygulanan politikalar Rumberger’in (2011) ele aldığı nedenler arasındadır. Bunun dışında öğrencinin öğrenme güçlüğü yaşaması, öğrencinin odaklanamaması ve tembellik yapması, öğrencinin okula ve eğitime karşı olan negatif tutumu akademik başarısızlık nedeni olarak ele alınan diğer hususlardır (Henriksson, 2008).

3. Akademik Başarısızlık Nedeni Olarak Aile

Akademik başarısızlık nedenleri arasında aileden sıklıkla bahsedilir. Hatta pek çok araştırmacıya göre aile, okul ve öğretmene kıyasla daha etkilidir (Coleman vd., 1966; Rumberger, 2011; Larocque, Kleiman, Darling, 2011). Rumberger (2011, 188) aile ile ilgili akademik başarısızlık nedenlerini üç başlık altında incelemiştir: (1) ailenin yapısı, (2) ailenin kaynakları, (3) ailenin uygulamaları. Araştırmaya göre istikrarlı bir aile yapısına sahip olmayan çocukların ve tek ebeveyn ile yetişen çocukların daha fazla saldırgan davranış göstermeye, kaygı duymaya ve depresyona girmeye meyilli oldukları tespit edilmiştir. Dolayısıyla ebeveyn yapısı öğrencinin psikolojik iyi oluşunu etkilemekte bu durumda akademik başarısına yansımaktadır. Rumberger’in ikinci başlığı olan aile kaynakları da finansal ve beşeri olmak üzere iki ayrı alt başlıkta ele alınmıştır. Finansal kaynaklar ailenin çocuğa ihtiyacı olan ve akademik başarısına katkı sağlayacak imkânları satın alma gücünü içerir. Beşeri kaynaklar ise ailenin akademik donanımdır. Akademik olarak donanımlı olan aileler çocuklarına ödevlerinde yardımcı olabilirler ve onların kendilerine bir hedef seçmelerinde ve o hedefe ulaşmak için strateji belirlenmelerinde yardımcı olabilirler. Son başlık ise ailelerin beklentilerini, desteğini ve okul ile kurmuş olduğu ilişkiyi içerir. Ailelerin çocuklarına yönelik beklentileri çocuğun başarısı üzerinde etkilidir. Aynı zamanda ailelerin çocuklarını desteklemesi ve motive etmesi de başarıya ulaşmada önemli bir faktördür. Ailelerin okul ile olan iletişim biçimi de okula isteklerini aktarabilme ve yaptırabilme açısından önemlidir.

Görüldüğü üzere ailenin akademik başarısızlığa etkisi üzerine geniş bir literatür mevcuttur. Bu çalışmada bu konuda geliştirilmiş olan temel teorilere yer verilecektir. Bu bağlamda faydacı bir yaklaşıma sahip olan Coleman’ın “Sosyal Sermaye Teorisi”, Neo-Marksist bakış açısına sahip Bourdieu’nun “Yeniden Üretim Teorisi”, yeniden üretimde dilin etkisine değinen Bernstein’in Dilsel Kodlar Teorisi bu çalışmada ele alınacaktır. Son olarak direnç kuramcılarından Paul Willis’in “İşçiliği Öğrenmek” kitabındaki görüşlerine yer verilecektir. Ailenin akademik başarısızlıktaki rolü ile ilgili temel teorilerin bir arada yer alacağı bu çalışmanın okuyucuların büyük resmi görmeleri açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

4. Sosyal Sermaye Teorisi - James Coleman

Coleman bireyi sosyal normlar ile çevrelenmiş ancak aktif olarak kendi hedeflerine ulaşmak için hareket eden bir aktör olarak görmektedir. Bu bağlamda teorisinin “sosyal sermaye” üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Coleman sosyal sermayeyi toplum içerisinde yer alan yapılar içerisinde beşeri ilişkiler aracılığıyla elde edilen kaynaklar olarak tanımlamaktadır (Coleman, 1988; Coleman, 1994). Dolayısıyla sosyal sermayeyi sosyal etkinliklerin bir getirisi olarak görmektedir. Ayrıca Coleman sosyal sermayenin sınıfsal ayrımlardan bağımsız herkes tarafından elde edilebilen bir kaynak olduğunu söylemiştir (Field, 2006:38-40). Dolayısıyla insanlar aile içerisindeki etkinliklerle ve toplum içerisindeki organizasyonların bir parçası olarak kendi sosyal sermayesini arttırabilir. Bu durum

çocuklarının da kendi sosyal sermayelerini geliştirmelerinde önemli bir avantaj olabilir (Coleman, 1994:300).

Coleman'ın sosyal sermaye anlayışı üç yapıdan oluşmaktadır: (1) yükümlülükler, beklentiler, güven ilişkileri, (2) bilgi kanalları, (3) normlar ve yaptırımlar. (Coleman, 1988) Buna göre güven ilişkisi içerisinde iki kişiden biri diğerine bir iyilik yaptığında tarafların birinde yaptığı iyiliğe karşın bir beklenti oluşurken, diğerinde de bir yükümlülük oluşur. Dolayısıyla kişi bu şekilde kendine krediler oluşturarak sosyal sermayesini arttırabilir. Bu yapıda güven ilişkisi önemli bir husustur. Altun ve Hira (2014) bu duruma ülkemizde sıklıkla gerçekleştirilen "altın günü" toplantılarını örnek göstermiştir. Herhangi bir resmi bağlayıcılığı olmayan bu toplantılarda önceden belirlenmiş bir miktarın yine önceden belirlenmiş bir sıra ile her ay bir kişi verilmesi söz konusudur. Dolayısıyla bir gerekçe göstermeden parasını vermeyen kişi yükümlülük-beklenti ilişkisine zarar vermekte ve gruptan dışlanmaktadır. Coleman'ın bir diğer sosyal sermaye yapısı olan bilgi kanallarında bireyin sosyal çevresinden ihtiyacı olan bilgiye ulaşması söz konusudur. Bu durum bireyin zamanını ve enerjisini etkili kullanmasında önemlidir. Bir kişinin ne kadar çok sosyal çevresi varsa o kişi o kadar çok "fırsatlardan" haberdar olabilir. Son olarak normlar ve yaptırımlar Sosyal Sermaye'nin üçüncü yapısını oluştururlar. Burada toplum tarafından kabul gören güçlü normlar pek çok kişiye avantaj sağlamaktadır. Başarının güçlü bir norm olarak kabul edildiği bir toplulukta, başarı topluluktaki bireyler tarafından ulaşılmak istenilen bir hedef haline gelir. Dolayısıyla Coleman'ın sosyal sermaye kuramında birey aktif olarak bu sermayeyi elde eden kişidir. Toplumsal normlar ise bir sınırlama olarak değil düzenleyici ve tetikleyici bir unsur olarak ele alınmıştır.

Coleman ailelerin sahip oldukları sosyal sermayenin çocukların akademik gelişimi açısından da önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Ailenin çocukla birlikte geçirdiği kaliteli zamanın çocuğun sosyal sermayesi açısından önemine vurgu yapmıştır (Coleman, 1988). Aynı zamanda kardeş sayısı, ebeveyn sayısı ve ebeveyn beklentisi gibi faktörlerinde başarı üzerinde etkisine değinmiştir. Coleman ailenin beşeri sermayesinden yararlanma açısından tek ebeveynli çocukları ya da anne ve babası çalışan çocukları yetişkinlerle yeterince vakit geçiremediklerinden dolayı dezavantajlı görmektedir. Bu durum çocukların akademik başarısına da yansımaktadır. Yine aynı şekilde kardeş sayısının fazla olması ebeveynin tek bir çocukla geçirdiği etkili vaktin süresini kısaltmaktadır. Dolayısıyla Coleman bunu da akademik başarı için olumsuz bir durum olarak değerlendirmektedir. Coleman'ın değindiği bir başka değişken ise annenin yüksek başarı beklentisidir. Annenin yüksek başarı beklentisinin akademik başarıyı olumlu yönde etkilediği iddia edilmiştir (Coleman, 1988).

Coleman sosyal sermaye için yapılması gerekenleri sadece aile içerisi ile sınırlandırmamıştır. Anne-babaların buldukları sosyal çevre içerisinde belirli organizasyonların içerisinde yer almaları ve sosyal grupların üyesi olmaları çocukların akademik başarısı için gerekli görülmüştür (Coleman, 1988). Örneğin ebeveynlerden birinin okul aile birliği içerisinde yer alması Coleman'a göre önemli bir avantajdır. Ayrıca sık sık oturduğu muhiti değiştiren çocukların da sosyal sermaye açısından zorluk çekebileceği de çalışmalarında yer almaktadır.

Sonuç olarak Coleman Sosyal Sermaye'nin akademik başarı için önemiyetinden bahsetmiştir ve aileleri sosyal sermaye edinme aşamasında sorumlu tutmuştur. Ailelerin hem aile içerisinde hem de içinde buldukları toplumsal grup içerisinde yapmaları gereken bir takım akılcı davranışlardan bahsetmiştir. Aile içerisinde çocukla geçirilen zamanın süresine ve etkililiğine dikkat etmek gerekirken, toplumsal grup içerisinde mümkün olduğu kadar geniş ve sıkı sosyal bağlar elde etmek önemlidir.

5. Yeniden Üretim Teorisi- Pierre Bourdieu

Bourdieu toplumda bulunan gizil mekanizmaların toplumun sınıfsal yapısını nesiller boyunca korunduğunu iddia ederek Coleman'ın görüşlerine ters düşmüştür. Marx, Weber, Durkheim ve Merleu-Ponty'den etkilenen Bourdieu (Ray, 2004), bireylerin kendilerini buldukları konumdan daha yukarı taşımak bir yana farkında olmadan var olan düzenin devamlılığına hizmet ettiğini savunmaktadır.

Bourdieu'nun çalışmalarının merkezinde "habitus" kavramı bulunmaktadır (Bourdieu, 1987, 147'den aktaran Ünal, 2004, 28). Habitus, belirli bir mekan ve zamanda dış dünyadaki yapıları içerisinde barındıran algıların, davranış biçimlerinin tümüdür (Bourdieu, 1998:81). Dolayısıyla habitus içerisinde bireylerin içselleştirdikleri ve yatkın oldukları tüm algı, düşünce ve eylemleri içerir. Her ne

kadar birey habitus içerisinde var olan repertuardan istediği davranışı göstermek gibi bir hareket alanına sahip olsa da bunların habitus ile sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bireyin üyesi olduğu topluluğun belleğinden bağımsız hareket etmesi söz konusu değildir (Bourdieu, 1990:91). Buna göre sosyal ortam habitusu belirler habitus da bireyin davranışlarını belirler. Bireylerin içerisinde yer aldıkları ilk sosyal grup ailedir. Aile bireyin habitusunu belirlemede en etkili gruptur. Bourdieu "tahakküm eden", "küçük burjuvazi" ve "halk sınıfları" olmak üzere üç sosyal sınıftan bahsetmektedir. Bu gruplardan küçük burjuvazi bir üst gruba yükselme isteğine sahipken, halk sınıfı tahakküm eden grup tarafından düzenlenen hayata uyum sağlamak durumunda bırakılmışlardır (Bourdieu, 1979a, 388'den aktaran Ünal, 2004, 123). Eğitim sistemi ise meritokratik sistemin savunduğu üzere bu sınıflar arasındaki farkı azaltma değil aksine daha da belirginleştirme işlevi görür. Eğitim sisteminin var olan habitusu belirli bir grubun davranışlarını içerir böylelikle bu grubun başarısı meşrulaşır. Dolayısıyla Bourdieu'ya göre okul kabul ettiği kültürün dışında kalan çocukları dışlar böylelikle yeniden üretim sağlanır.

Bourdieu yeniden üretim teorisini açıklarken "sermaye" kavramını kullanır. Sermaye birikmiş emektir (Bourdieu, 1986:105). Bu teoride "ekonomik", "kültürel", "sembolik" ve "sosyal" olmak üzere dört sermaye türünden bahsedilmiştir. Ekonomik sermaye "anında ve doğrudan paraya çevirilebilir ve mülkiyet hakları biçiminde kurumsallaştırılabilir" olandır (Bourdieu, 1986:106). Kültürel sermaye "bilgi kümeleri", "akademik yeterlikler" ve "kurumsal yatkınlıkları" içerir. Bunlar aile tarafından aktarılabilir gibi okul aracılığıyla da ulaşılabilir (Yanıklar, 2010:124). Bourdieu farklı habitus gruplarında olan çocukların sahip oldukları kültürel sermaye ile eğitim sistemi içerisinde farklılaşan kazanımlarından bahsetmiştir. Bu durum çocukların farklılaşan akademik başarılarını açıklamaktadır (Bourdieu, 1986). Sosyal sermaye bireylerin birbirleri arasında uzun soluklu ve sağlam ilişkiler kurması ile oluşur (Bourdieu, 1986). Simgesel sermaye ise bireyin sahip olduğu unvan ile gelen kaynaklardır (Ünal, 2004:117). Bourdieu ekonomik sermayeyi diğer sermayelerin kaynağı olarak görmekle beraber sermayeler arası dönüşümden de bahsetmektedir (Bourdieu, 1986). Ekonomik sermaye ile kültürel sermayenin öğeleri olan kitap tablo gibi nesnelere ulaşılabilir gibi, var olan bu nesnelere satılması ile de ekonomik sermaye elde edilebilir. Aynı şekilde kültürel sermaye aracılığıyla sosyal sermaye elde edilebilir.

Bourdieu bu sermaye türlerinin aileden miras yoluyla geçtiğini ileri sürmektedir (Bourdieu, 2015/1970). Bu da onun yeniden üretim tezini tamamlayan bir argümandır. Buradan aileden miras aldığı sermaye ile öğrenci eğitim sistemi içerisinde başarılı olur ya da aileden aldığı sermayesi kabul görmediğinden sistem tarafından dışarı itilerek başarısız olur anlamı çıkartılabilir. Ailelerin sahip oldukları sermaye çocuklarının akademik başarı durumunu belirlemektedir. Dolayısıyla Bourdieu'nun teorisinde aileler ve bireyler pasif konumdadır. Onlar kuralları belirlenmiş bir düzeneğin içerisinde kendilerine verilen rolü oynayan oyuncularından farksızdırlar.

6. Dilsel Kod Teorisi- Basil Bernstein

Bernstein da Bourdieu gibi toplumsal sınıfların bir yeniden üretim döngüsü içerisinde var olduğunu savunmaktadır. Bernstein'ın Bourdieu'dan farklı olarak ortaya koymaya çalıştığı şey ise bu yeniden üretim sürecinde "dil" oynadığı roldür. Bernstein toplumsal düzen içerisinde yer alan güç (force), iktidar (power) ve kontrol (control) mekanizmalarının tahakküm eden ve tahakküm altına alınan sınıfların "dil biçimlerini" kullanmaları aşamasında ve bu "dil biçimlerinin" aktarılmasında kullanılan "iletişim pratiklerinin" üretilmesi, ayrıştırılması ve meşrulaştırılarak yeniden üretilmesi aşamalarında devreye girdiğini ileri sürmektedir (Köse, 2001:107). Dil biçimleri hali hazırda toplumsal olarak belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bernstein'a göre çocuk içinde doğduğu sınıfın dil biçimini edinerek kendi sınıfını belirler. Ancak bu var olan dil biçimlerinin doğal olarak oluşması söz konusu değildir. Bunlar egemen grupların "keyfiyeti" ile belirlenir (Köse, 2001:108). Okul da bu güç (force), iktidar (power) ve kontrol (control) mekanizmalarının işlediği en önemli kurumlardan biri olarak düzenin aktarıcısı konumundadır (Bernstein, 2003a). Okul içerisinde "tahakküm eden" grubun dil biçimi idealize edilirken, "tahakküm edilen" grubun dil biçimi dışlanmaktadır. Yeniden üretim mekanizması bu şekilde çalışmaktadır (Köse, 2011). Okullar belirli bir dil biçimini benimseyerek en baştan öğrenciler arasında bir farklılık oluşturmaktadır (Bernstein, 2003b). Bernstein hiçbir "dil biçiminin" bir diğerinden üstün olmadığını savunmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik

düzeyi düşük olan çocukların başarı durumlarını düzeltmek amacıyla kullanılan “telafi edici eğitim” (compensory education) kavramını eleştirmiştir. Bu kavramın çocuklarda eksiklik algısı oluşturduğunu iddia etmiştir. Bu çocuklara “kültürel olarak yoksun” (culturally deprived) diye etiket vurularak kendi kültürlerinin yetersiz olduğu mesajı verilmektedir. Bu çocuklar okulda başarılı olmak istiyorlarsa var olan sosyal kimliklerini bir kenara bırakıp okulun uygun gördüğü kimliği edinmek durumundadırlar (Bernstein, 2003b, 149).

Bernstein çalışmalarında farklı “dil biçimlerine” odaklanmıştır ve “halk dili” ve “resmi dil” olarak iki farklı dil biçimini tanımlamıştır. Halk dili o anki bağlam ile ilgili yapılan, fazlaca zamir içeren, dinleyen kişinin anlayabilmesi için bağlama hâkim olmak zorunda olduğu konuşmalardır (Bernstein, 1961). Resmi dil ise bağlamdan bağımsız olarak anlaşılabilen, terimlerin sıklıkla kullanıldığı bir dildir. Yaptığı çalışmada orta sınıf çocuklarının bağlamdan bağımsız “resmi dili” kullanırken, işçi sınıfı çocuklarının bağlam ile sıkı ilişkisi olan “halk dilini” kullandığını tespit etmiştir.

Bernstein çalışmalarında çocukların sahip oldukları zekanın yaşadıkları başarısızlık ile ilişkili olmadığını göstermeye çalışmıştır (Bernstein, 1990:94). Yaptığı deneyde “orta sınıf” ve “işçi sınıfı” olarak adlandırdığı sosyo-ekonomik olarak farklılaşan iki gruba sözel ve sözel olmayan zeka testleri uygulamıştır. İşçi sınıfının sözel test sonuçları anlamlı bir şekilde sözel olmayan test sonuçlarına göre daha düşük çıkmıştır. Diğer grupta böyle bir farklılık söz konusu değildir (Bernstein, 1961). Toplumsal olarak yapılandırılmış olan dil okul içerisindeki performansı da etkilemektedir.

Bernstein’in teorisinde çocuğun ailesi aracılığıyla edindiği dil biçimi çocuğun okul içerisindeki konumunu da belirlemektedir. Okul tarafından kabul edilmeyen dil biçimine sahip olan çocuk başarısız olarak tanımlanacaktır. Dolayısıyla bu teoride de ailenin pasif konumundan söz etmek mümkündür.

7. Paul Willis’in Direnç Teorisi

Yeniden-üretim teorileri sınıfsal yapının korunmasında tek yönlü bir işleyiş öngörmeleri sebebiyle eleştirilmiştir. Direnç kuramcılarının göre toplumdaki bir grubun diğer bir gruba sürekli olarak kendi ideolojilerini aktarması buna karşın diğer grubun pasif alıcılar gibi davranması söz konusu olamaz. Dolayısıyla okul içerisinde de tarafların karşılıklı olarak aktarımda bulunmaları ve çatışmaları söz konusudur. Apple (1982) okulu anlaşmazlık ve çabalamanın olduğu bir saha olarak görmektedir. İngiliz araştırmacı Paul Willis Direnç kuramcılarının önde gelen isimlerindedir. Willis (2003, 391) eğitimin sosyal yapısını anlayabilmek için yukarıdan-aşağıya doğru olan uygulamaları incelemek ile beraber aşağıdan yukarıya verilen tepkileri de incelemenin gerekli olduğunu söylemiştir. Willis’in “yukarı” “aşağı” kullanımlarında yukarı kural koyucuları temsil ederken, aşağı işçi sınıfını temsil etmektedir. Willis işçi sınıfı çocuklarının başarısızlığını kural koyucuların oluşturdukları sistemin işlemesi sonucu oluşan doğal bir durum olarak değerlendirmeye şiddetle karşı çıkar. İşçi sınıfı buldukları konumda baskın kültüre uyum sağlamadıklarından ötürü özgür olduklarını düşünürler. Dolayısıyla Willis yeniden üretim sürecine işçi sınıfının da katkı sağladığını savunmaktadır (Gordon, 1984). Araştırmacı hükümetlerin okul terkinin önlemeye yönelik başlattığı pek çok uygulamaya rağmen alt tabakada yer alan çocukların bir an önce okulu bırakıp iş hayatına atılmaya can attıklarından bahsetmiştir (Willis, 1981). İngiliz beyaz işçi sınıfı çocukları ile yaptığı “İşçiliği Öğrenmek” isimli çalışmasında bu durumu açıklamaya çalışmıştır. Kitabında önce işçi sınıfı çocuklarının kültürünü ortaya koymaya, sonrasında da bu kültürün kabullerini teorik bir çerçeveye oturtarak açıklamaya çalışmıştır. Çalışmasında “lads” olarak bahsettiği işçi sınıfı çocukları okulun zihinsel ve bedensel tüm normlarına karşı çıkmaktadırlar. Bununla beraber bu normlara uyum gösteren öğrencileri de dışlamaktadırlar ve dalga geçmektedirler (Willis, 2003). Başka öğrencilerle ve öğretmenlerle dalga geçip eğlenmek öğrencilerin kültürünün merkezindedir. Bunun dışında öğretmenlerle bir güç savaşı içindedirler. Bu, sınıf içerisinde yaşanan çatışmalarla kendini göstermektedir. Bu çocuklar kendilerini diğer gruptan ayırarak üstün görmektedirler. Dolayısıyla onlar kurallara uyum sağlayanlarla dala geçme hakkına sahipken diğerleri bu hakka sahip değildir. Sınıf içerisinde düzen bozucu davranışlar ve kavga da sıklıkla gözlemlenen diğer durumlardır (Willis, 1981). Oluşturdukları bu maskülen kültür sigara içmek, alkol kullanmak ve belirli bir tarzda giyinmek gibi davranışlarla da bedenselleştirilmiştir. Diğer taraftan akademik olarak hiçbir çaba göstermemektedirler. Hatta Willis (2003) bunun bir nevi

düşmanlığa dönüştüğünden bahsetmiştir. Bununla beraber işçi çocukları düşük-statülü mesleklerde çalışmayı hayal etmektedirler (Willis, 2003: 392). Araştırmacı işçi sınıfının sahip olduğu bu karşıt-kültürün yeniden üretimin devam etmesini sağlayan en önemli mekanizmalardan biri olduğunu söylemektedir (Willis, 2003). Her ne kadar mantıklı gözükme de Willis bu durumun kendi içerisinde bir anlamlılık taşıdığını belirtmiştir. Toplumda yaygın olan “akademik başarı iyi iş imkânlarının önkoşuludur” anlayışı işçi sınıfı çocukları tarafından kabul görmemektedir. Onlara göre kendi gruplarında çok az bir kesim eğitim aracılığıyla yükselerek iyi bir iş imkânına sahip olabilir. Gruptaki herkesin koşul-kurallara uyarak mesleki olarak yükselmesi mümkün değildir. Dolayısıyla düşük bir yükselme ihtimali için kendi kültürünü reddetmek, işçi sınıfı çocuklarının tercih etmediği bir durumdur (Willis, 1981). Diğer taraftan bu çocuklar akademik başarının onları en fazla ulaştırabileceği büro işlerini, beden gücü kullanarak yapılan işlerle karşılaştırdıklarında efeminen görmektedirler. Willis Bourdieu’nun yeniden üretim tezini hatırlatarak, çocukların “diploma” yerine “güveni” tercih etmelerinin mantıklı olduğunu söylemektedir (1981: 128).

Özetle, Willis’in teorisinde Bernstein ve Bourdieu’nun tezlerinden farklı olarak süreçte aktif olarak yer alan öğrencilerden bahsetmek mümkündür. Ailesinin sahip olduğu kültürün etkisiyle bu çocuklar akademik başarıyı reddetmektedirler. Böylelikle yeniden-üretim mekanizmasına katkı sağlamaktadırlar.

8. Değerlendirme ve Sonuç

Başarının insanoğlu için her zaman cezbedici bir yanı vardır. Bir şeyin üstesinden gelmiş olma hissi hem bir özgüven tazeler hem de ileriki başarılar için motivasyon sağlar. Bunun tam zıddı olan başarısızlık ise insanların birlikte anılmaması gereken bir kavramdır. Kimileri başarısızlığı başarının belirtisi olarak değerlendirse de çoğu zaman yaşayana olumsuz duygular hissettirir. Farklı başarısızlık türleri olsa da akademik başarısızlık, hayatının hatırı sayılır bir kısmını eğitim sistemi içerisinde geçiren herkesin ilgisini çeker. Bu ilginin tek sebebi birlikte geçirilen zaman değildir elbet, akademik başarının ilişkilendirildiği diğer faktörlerin de payı büyüktür. İyi bir iş, iyi bir gelir, iyi bir statü, iyi bir sosyal çevre akademik başarının vaatleri arasındadır. Akademik başarısızlık nedenleri literatürde geniş bir yere sahiptir. Bu bağlamda bireyin kendisi, ailesi, çevresi, öğretmenler, okulların yapısı, eğitim sistemi hepsi ele alınmıştır. Ancak bu çalışmada akademik başarısızlıkta ailenin etkisine odaklanılmıştır ve bununla ilgili literatürde yer alan temel tezlere yer verilmiştir. Bu tezler akademik başarısızlıkta aileyi farklı paradigmalara ele almışlardır. Coleman aileye sorumluluk yüklemiştir. Ailenin rasyonel tercihler yaparak sosyal sermayesini genişletebileceğini dolayısıyla da çocuklarının akademik başarısına katkı sağlayabileceklerini savunmaktadır. Bu durumda aile çocuğunun akademik başarısı açısından aktif bir konumdadır. Kendi tercihleri ile durumu lehine çevirebilir. Bourdieu ise yeniden-üretim teorisi ile çocuğun sahip olduğu akademik başarının ailenin ait olduğu sınıfın bir sonucu olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla çocuk için akademik başarısızlık doğuştan gelen ve değiştirilemez bir durumdur. Ailesinin ait olduğu sınıftan dolayı otomatik olarak başarısız olan çocuk kendi sınıfını da değiştiremediğinden yeniden-üretim çarkı içerisinde döngüsünü tamamlamıştır. Burada akademik başarısızlık ailenin sosyo-ekonomik durumu yüzünden çocuğun yaşadığı bir durumdur ancak ailenin de yapabileceği bir şey yoktur. Onlar sadece kurulu olan düzenin akışında yer almaktadırlar. Benzer bir yaklaşımla Bernstein ise sınıfın başarı durumunu etkilemede dilin bir araç olarak nasıl etkili olduğuna yoğunlaşmıştır. Farklı kültürlerin farklı dil yapılarından bahseden Bernstein’in teorisinden, işçi sınıfının “dil biçimi” ile okulun kabul ettiği “dil biçimi” uyuşmadığı için çocukların eğitim hayatlarının başarısızlıkla sonuçlandığı çıkarımı yapılabilir. Yine bu teoride de aile pasif konumunu korumaktadır. Bu makalede değinilen Paul Willis’in teorisinde ise aile aktif konumdadır ancak bu sefer yeniden-üretim çarklarını çevirenler arasındadır. İşçi çocuklarının kendi kültürlerinden dolayı akademik başarıyı reddetmeleri söz konusudur.

Amerika, Fransa ve İngiltere’de yapılan bu çalışmalar buldukları coğrafyadan çıkarak dünyaca bilinir hale gelmişlerdir. Bu çalışmalarda yapılan sınıf ayrımları birebir ülkemizdeki toplum mozaiki ile örtüşmemektedir. Ancak ortaya attıkları düşünce sistemi toplumumuzda yaşanan bazı durumları anlamada bize ışık tutabilir.

KAYNAKÇA

- Altun, Nurullah , Hira, İsmail . (2014). Suçu Önlemede Sosyal Sermaye Olarak Sosyal Kontrolden Yararlanmak. *Akademik İncelemeler Dergisi*, S. 6 (1), s.111-124.
- Apple, W. Micheal (1982). *Education and Power*. New York: Routledge and Kegan Paul
- Becker, S. Gary (1962). Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis. *Journal of Political Economy*, S.70, s. 9-49.
- Bernstein, Basil. (1961). Social Structure, Language and Learning. *Educational Research*, S.3(3), s. 163-176.
- Bernstein, Basil (1990). *The Structuring of Pedagogic Discourse*. London: Routledge ve Kegan Paul.
- Bernstein, Basil (2003a). *Class, Codes and Control: Towards a Theory Of Educational Transmission* (Vol 3). Routledge.
- Bernstein, Basil (2003b). *Class, Codes and Control: Theoretical Studies towards a Sociology of Language* (Vol 1). Routledge.
- Bourdieu, Pierre (1986). *The Forms of Capital. Education, Globalization and Social Change*.ed.H. Lauder, P. Brown, J. Dillabough, A. H. Halsey, Oxford Press: New York, 105-118.
- Bourdieu, Pierre (1990). *In other words: Essays towards a Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1998). *Practical Reason*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. ve Passeron Jean-Claude (2015). *Yeniden Üretim*. (L. Ünsaldı, Çev.) Ankara: Heretik, (Orjinal baskı, 1970).
- Coleman, S. James (1966). *Equality of Educational Opportunity*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Coleman, S. James (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, S.94, s.95-120.
- Coleman, S. James (1994). *Foundations of Social Theory*. MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Crosnoe, Robert. (2002). High School Curriculum Track and Adolescent Association with Delinquent Friends. *Journal of Adolescent Research*, S. 17, s.144-68.
- Deschenes, Sarah, Cuban, Larry, & Tyack, David (2013). Historical perspectives on schools and students who don't fit them. *Teachers College Record*, S.103(4), s.525-547.
- Diaz, L. Antonia (2003). Personal, family, and academic factors affecting low achievement in secondary school. *Electronic journal of research in educational psychology and psychopedagogy*, S.1(1), s.43-66.
- Dimmitt, Carey. (2003). Transforming school counseling practice through collaboration and the use of data: A study of academic failure in high school. *Professional School Counseling*, S. 6(5), s. 340-349.
- Field, John. (2006). *Sosyal Sermaye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gordon, Liz. (1984). Paul Willis-Education, Cultural Production and Social Reproduction. *British Journal of Sociology of Education*. S.5(2), s.105-115.
- Henriksson, Carina. (2008). *Living away from blessings: School failure as lived experience*. The Althouse Press, London, Ontario.
- Köse M. Ruhi, (2001). Basil Bernstein: Kültürel üretim ve yeniden üretim sürecinde eğitim, dil ve dil biçimsel farklılıklar üzerine. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, S.28(3-4), s.361-382.
- Kubbealtı Lugatı. (2006). *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İkinci Baskı, İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Larocque, Michelle, Kleiman, Ira, Darling, M. Sharon (2011). Parental Involvement: The Missing Link in School Achievement. *Preventing School Failure*, S.55(3), s.115-122.
- McDermott, P. Ray (1974). Achieving school failure: An anthropological approach to illiteracy and social stratification. *Education and cultural process: Toward an anthropology of education*, s. 82-118.
- Oxford, (1995). *The Oxford English Reference Dictionary*. Oxford University Press.
- Payne, David (1989). *Coping with Failure: The Therapeutic Uses of Rhetoric*. Columbia, SC: University of South Carolina Press.
- Rosenbaum, E. James, Stefanie DeLuca, and Shazia R. Miller. (1999). Pathways to Work: Short- and Long-Term Effects of Personal and Institutional Ties. *Sociology of Education*, S. 72, s.179-96.
- Rumberger, W. Russell (2011). *Dropping Out: Why Students Drop out of High School and What can be Done about It*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ünal, Ahmet Zeki (2004). *Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu'nün Kültürel Sermaye Kavramı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Willis, Paul (1981). *Learning to Labor: How Working Class Kids Get Working Class Jobs*. Columbia University Press, New York.
- Willis, Paul. (2003). Foot Soldiers of Modernity: The Dialectics of Cultural Consumption and the Twenty-First Century School. *Harvard Educational Review*, S.73(3), s.390-415.
- Yanıklar, Cengiz (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi*, S.22, s.121-138.